

Öreg gyerekek

MINIATÜR

Irta Révész Béla

Nagyon utána nézek barátainak, akik hirtelen elmentek és magamramaradtan sok furcsaságot gondolok róluk.

Jegyeniesen felnőtt, veszélyesen sokat élt, bölcseséggel megokosodott daliák és mire alábuktak a porhanyóba, úgy érzem, gyermekek mentek aludni és érthetetlen mozdulatlanságukkal szinte mondják, nem játsunk tovább.

Öreg gyanakvásomat, hogy az író, a művész sohasem hagyja el kamaszos korszakát, örökké pubertál, meg nem másítható gyermeki vakmerőséggel alkot, e sejtésem nyugtalanítja a barátaim. Erről a gyermeki állapotról volna mondanivalónk, de előbb a bohóságokat jegyezzük, ahogyan az irodalom felé méltóságos, olykor szobrosan ünnepélyes írók, költők mókásan, subancon is mutatkoztak, ha a koturnust nem kellett viselniük.

Boldogtalan Osvát Ernő, aki a szigorúság volt ítélő stallumában, főpapi arcán mindig a komolyság állott, játékosan vidor is tudott lenni, ha összekerültünk. A bor igazán idegen volt a barátomtól és mégis láttam egyszer feluszni mármorgályákon a gyermeket, akit a körülzárt férfiú mögött is keressélek.

Gyerekek ugyan nem való a pezsgő, Osvát izlelte a gyöngyöző kedvességet, tünyn barokk éldégelés zajlott az éjszakában, a hajdani Orfeum-mulatóban, szép szál Vörös Elek a tőzsérektől elfordult és nekünk muzsikált, Osvát átöltözött arculattal, habotás hetykeséggel, pápaszemét rámcillantva csak azért is ugyanazon nótát követelte, én voltam az elődalos és pergettük, kergettük a strófát:

*Beteg az én babám nagyon, haj, haj, haj,
Nem tudom én mi a baja, jaj, jaj, jaj.*

Szaladok a patikába, onnan meg az

*ispotályba,
Megöszül a fejemen a haj, haj, haj...*

Alig ivott a barátom, elolvadt a vidulásban és tulajdonképpen azért idézem az éjszakai emléket, mert a folytatásáról akarok írni. Egyik vasárnap délelőtt meglátogattam Osvátékat, talán irodalomról is volt szó, de csak arra emlékszem, hogy Osvát behívta kislányát, Ágít, a szobájába, odaállította elé a gyöngécske ágacsát és Osvát rákezdett a dalocskára, amit tőlem tanult. Ap-

rócska Ági az apjával dalolt, cérna hangocskáján énekelte:

*Szaladok a patikába, onnan meg az
ispotályba...*

Osvát ütemezte a huncutságot, pattintott is hozzá a csontos nagy ujjával, engem is noszogató, hogy daloljak, gyermek volt a gyermek mellett, gondtalan, kacagó, játékra felbuzdult, végül én is beledörmögtem a hangzavarba és együtt dalárdáztuk a furcsa, néha proficiás szavacskát: haj, haj, haj...

A másik barátom, Ady Endre gyermeki mozdulatait, csinytevéseit nem győzném sorolni. Tudta rólam, hogy a kaparásztást az üvegen nem bírom, tehát gyakorolta a kiállhatatlanságot. Ma is tűnődötök a különösségen, amiről itt csak krónikát mondok.

Együtt voltunk a Három Holló saletlójában, nem bolgatóztunk senki bennünket, Ady Endre a verseit írta, én olvastam, szivaroztam, alighanem a csöndet üdvözöltem. Ady az induló korszak legsúlyosabb verseit írta, ráhajoltam a szaporodó betűire, vesződtünk a szavakkal, formával, hogy kifejezni tudja magát és a mindent lenyűgöző munka közben Ady egyszerre csak letette apró ceruzáját, suttymban poharat emelt le az asztalról, ölbevette és bicskával, késsel kaparászta, csikorgatta az üvegett. A füstbokréták közül persze kipottyantam, bámész kedvemet borzolta a hideglelés, Ady tündöklő szemei vészt tűzben lobogtak, szép arcát rángatta a kacaj és az alakuló nagy vers mellett, ott, az asztal alatt, ernyedetlenül a pohárral dolgozott.

Az sem volt felnőttes viselkedés, mit Ady Endre Matild körül művelt. Sohasem élt ez a perszóna, de Ady kitalálta a számomra, lehetőleg gömbölyű volt, kebles, lelkes és buktatózott engem vele, ahányszor Ady csak elgondolta, emlegette. Az idő vonult, Páris—Pest annyiszor mögöttünk volt, de Matild nem öregedett, Ady akaratából mindenütt megjelent, Léda hajlékában, az érmindszenti kurián, ugyancsak a Három Hollóban és a barátom el nem unta, hogy kombinálja, új és új szövődeményekkel gazdagítsa Matild történeteit.

Egyszer aztán, sok minden után, összeülünk a Royal-szálló szeparéjában, Ady, Csinszka, Krúdy Gyula és én. Ady kérte, hogy így találkozzunk, a pezsgőt is odarendelték az asztal mellé, de nehezen ment a

beszélgetés, az érkező nagy betegségnek jeleit viselte már Ady, mogorva volt, pedig nagyon kívánta, hogy Krudyt még egyszer, még inkább magához melengesse. A szóvalan kedvességéből egyszerre csak felhangzott: Matild! Fakó, fáradt Ady Endre megtalálta a bábút és többé el nem engedte. Mikt ki nem talált folyamatosan a delnőről. Ady felrissült, derült, merész kieszeléseit egyenesen Krudy felé adresszálta, aki ütögette a térdét, annyira tetszett neki a história, tódítva felkapta a regét, már kontrázott Adynak, már lelkesen ittak és a lassu Krudy féktelenül örült, hogy rajtacsíphetett engem az asszonyos csintalanságon.

Krudy? nemkülönben rakoncátlan hajlandósága volt, borongós komolysággal gyakorolta ő is a gyermeki virtusságokat. Mondhatnánk, szitakötős kedve kerekedett, ahogy üldögéléseiből egyszer csak felhorkant, utána vetette magát a könnyű lepkének, könnyelmű nőcskének; máskor huzamos hallgatásait hirtelen megtörte a fantasztikus meséivel, bizalmas titkokat sugdosott Rocambole-bonyolítással, ahogy a jól megszerkesztett gyerekek csak egymásnak adják át az elvadult históriákat; ült a söntésben, a sörszagu kuckóban, félrebillent fejjel, megmozdithatatlanul némán, fekete tekintete ügyelte az ágáló duhajokat, a pillantása felforr, csörgött a huszárcapitány, a rendőrtiszt, a gátra ingerelt Krudy nekizudult, verekeedő kamaszosan, kardnak, embernek.

Tudom, érzem, a külső jeleit is az állapotnak, ami most foglalkoztat, de beljebb akarnék kerülni és a meglesett bizarrságok mind csak arra valók, hogy a gyermeket megtaláljam, akit a művészek, költők mindig magukon hordoznak és velük együtt térnek gyugovóra is, ha az alvás ideje elérkezik.

Arra gondolok, hogy Krudy sohasem írt másképpen, mint ahogy gyerekszívvvel, éppen felserdült képzelettel, éppen foganó érettséggel, észrevette maga körül először a világot. Ez a mindenség körülhatárolt volt. Nyírség a világ, melynek mennyboltja, talaja velemegy Krudyval, bárhová viszi balagdaló sorsa. Én ismerem annak a keretnek típusát küldő változatosságait. Az én hazámban is külön világ, a mindenségtől elkülönbözően.

Rákóczi-magyarok, aranybullás kurucok, urasan oligarcha dzsentrik, rangjuktól hopponmaradt mennyasszonyok, zárkózó szalugáteser házak, mint családi várak, zenélő órák az elfeketült sublótón és keteg az idő ódonaságról, egyformaságról, megszilajodott dárídók, a bortól dohos pincék előtt, a sátoros diófák alatt, ilyenek a figurák, formák, akik, amik felé az írópalánta először megnyílt. Krudy örökre benne maradt a milióban.

Krudy pesti meséiben a mai emberek úgy mozdulnak, ódonkodnak, a szavukat álmatagon úgy váltják, mint ahogy Krudy történelmi regényeiben a fringiás vitézek tétovázának, a vörös postakocsi, amint áthalad a jól megágyazott hálósobákon, ugyanaz a jármű, mint szerelemittas Szinbád suhanó szánkája esendő szüzek, tikkadt asszonynepek irányában, a bécsi történetek ösvényes utcáskái az alabárdos Aranykéz-utca felé visznek, Diogenes, az éjszakai bölcs ugyan ügynöki színezetű, de ha jól odahallgatunk, gondolatjárásából ráismerünk a minden kulcsokat őrző várnagyokra, a félbenmaradt, lamentáló írókra, rezedásan fonnyadó agglegényekre.

Magányos, ritka, bölényes Krudy hangja a magyar orkeszterben és mi elgondoljuk, a psziché titka, amikor a gyermek, fanosodó izgalommal meglátta, mi rejlik körülötte és menten, a mutáló kimondást is próbálgatva, íróvá vált.

Reménytelenség talán cserkészni a megközelíthetetlen tájékaik. Nem is mondjuk, hogy rábukkantunk a másik megszületés nemző titkaira, ahogyan az emberfiát írónak, művésznek avatják.

Alázatosan a teremő rejtelmek előtt, azt sem gondoljuk, hogy a gyermeki lélek megrajzolható uton-módon jutna el a fordulataik, csak éppen villantjuk a bizonytalanságot, ami mögött azonban tudjuk a bizonyosságot, hogy a hozzánk legközelebb álló társakat megjelöli, összeköti az alakuláshoz az a formája, amit itt érintgetünk.

Persze, emberét válogatva, az egyéni embervilágokat válogatva, az a forradalom másként, külön-külön történhetik.

Ady Endre is sugja, hogy megpróbálnám az elmondhatatlant. Sokszor, sokfelől megvizsgáltam már talentumának szerkezetét. Egyik tanulmányomban megkísértem felvázolni Ady életének felépülését a hajnali gyerekkortól az állomásig, amikor a tehetsége megnyilatkozott. Ez az életforduló még a gyermeké, de már együtt a hajlandósága, szemléltető nyugtalansága, a maga hangja. Minden, ami következik, több ismeret, pallérozódás, új örömök, új kinok, csak gazdagítják Ady költészetének ornamentikáját, a flóra kivirultabb mutogatja magát, de a humusz már megteremtődött a férfikorszak előtt.

Abban a stúdióban felkutatom Ady vérségének tulajdonságait, az ősi messziségből még a krónikás Barla diákat is hozzákötöm, Érmindszentnek, Nagykarolyának, Zilahnak talajforgató éveit megfürkészem, a gyermek-Ady legátusi barangolásait elkísérem, örvényes, területes írásra szántam el magam, hogy elérjek, megpillantsak mindent és odaállítottam a legényke Ady Endrét a jövődjé elé, hogy megjárja a kikerülhetetlen, már meghatározott utját.